

Bilbao, Kristina, Ane Odria, Ane Berro, Josu Landa
& Beatriz Fernández (ed.). 2022. Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV) (3. arg.).

UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.

[Interneten eskuragarri <https://basqueandbeyond.ehu.eus/biv/?h=eu>].

ISBN: 978-84-1319-456-1.

data: 2024-09-26

viii.3. Ahalera *ahal* modalaren bidez: *apurtzen ahal da* (v *apur daiteke*)

Egilea: Cecilia Fernández

Nola aipatu: Fernández, Cecilia. (2022). Ahalera *ahal* modalaren bidez: *apurtzen ahal da* (v *apur daiteke*). In Bilbao, Kristina, Ane Odria, Ane Berro, Josu Landa & Beatriz Fernández (eds.), *Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV)* (3. arg.). UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.

[Interneten eskuragarri: <https://basqueandbeyond.ehu.eus/biv/?o=chapters&id=8&e=56&h=eu>]. ISBN: 978-84-1319-456-1.

Gako-hitzak

aditza, ahalera, aspektua, burutugabea, modua, partizipioa

Deskribapena

Ahalera adierazterakoan, hainbat hizkeratan erabiltzen den aditz egitura (1) adibideari dagokiona da, hau da, aditzoina erabiltzen da aditz nagusirako eta aditz laguntzailea **edin* edo **ezan* errokoa da, bere ahalerako forman (hau da, *-ke* morfemaren bidez markatua):

(1)	Leioa	apur	daiteke
	leio.ABS	apur	(3ABS).edin.ke

Dena dela, hau ez da euskaraz lekukotu daitekeen egitura bakarra ahalera adierazteko. Badaude, hizkeraren arabera, beste bi egitura balio berarekin erabiltzen direnak. Ekialdeko hainbat hizkeratan *Hizkera eredu 1* deituko diogun egitura erabiltzen da: aditz laguntzailea aspektu burutugabeko morfologiarekin (beraz, *-t(z)en* morfemarekin) markatzen da eta ondoren *ahal* modala gaineratzen da, aditz nagusia eta laguntzailearen artean. Honela (2) bezalako perifrasi sortzen da:

(2)	Leihoa	apurtzen	ahal	da
	leihoa.	apur.IPFV	ahal	3ABS.izan
	ABS			

Bestalde, badira beste hizkera batzuk non *Hizkera eredu 2* deitu dugun egitura jarraitzen den. Kasu honetan, aurreko eredu bezala (2), perifrasi bat osatzen da *ahal* modala aditz nagusia eta laguntzailearen artean tartekatuz, baina oraingoan, aditz nagusia partizipio burutuko forman ageri da, (3) adibidean ikusten denez:

(3)	Leihoa	apurtu	ahal	da
	leihoa.	apur.PTCP	ahal	(3ABS
	ABS).izan

Banaketa dialektala

Gure datu-baseak erakusten duen bezala, eta gramatikariak deskribatu bezala, *Hizkera eredu 1* ekialdeari dagokio. Hala, ekialdeko hizkerak deskribatzen dituzten zenbait lanetan, egitura honen erabileraren berri ematen dute. Salaburu eta Lakarrek (2005: 142) hala deskribatzen dute Baztango hizkerarako; haien ustetan, egitura hau usuago erabiltzen da ahalerako adizki trinkoekin osatutakoa baino, eta zalantzarik gabe, *Hizkera eredu 2* baino gehiago, hau arrotza egiten baita Baztanen. Nafarroan oro har *Hizkera eredu 1* erabiltzen den arren, Zuazok (2010: 131) argi azaltzen du ez dela honelakorik Sakanako eta Burundako hizkeretan. Joera hau ere gure datu-basean ageri da.

Mendebalean, ordea, *Hizkera eredu 2* erabiltzen da sarritan. Gaminde eta bestek (2012) aztertutakoaren arabera, Bermeoko belaunaldi gazteenek ahalerazko trinkoak baino askoz gehiago erabiltzen dute egitura hau.

Datu-basearen emaitzak

Hizkera eredu 1 deitu diogunari dagokionez, (2) adibideari dagokion egitura, datu-base honetan jasotako datuek erakusten dutena da ekialdeko hizkerari dagokien egitura dela bai Iparraldeko (nafar-lapurtera zein zuberotarra) bai Nafarroako zenbaiti ere. Hala, Ziburu, Oragarre eta Urdiñarbeko lekukotasunez gain, Arizkun (Baztanen), Mezkitzen (Erroibarren), zein Orbaizetan ere jasotzen da aldaera hau. Ez dugu halakorik aurkitzen Urdiainen ez Arbizon, hainbatetan bezala, Nafarroako hizkeren joeratik aldentzen baitira Burundako eta Sakanako hizkerak ezaugarri honi dagokionez ere. Azpimarragarria da, agian, Goizuetan ere ez dela egitura hau jaso. Bestalde, egitura hau ez da lekukotzen mendebaldeko beste ezein hizkeratan ere.

Aldiz, *Hizkera eredu* 2 delakoak (3) erakusten duen hedadura guztiz bestelakoa da. Guztiz dagokie mendebaleko hizkerari, eta hala, Getxon, Loion, Mungian, Artean, Gernikan, Lekeition, Aramaion, Bergaran eta Elgoibarren lekukotu dugu datu-base honetan. Ez da egitura hau jaso handik ekialdera, ez erdialdeko hizkeretan, ez Nafarroakoetan, ezta nafar-lapurteraz edo zuberotarrez ere.

Eztabaida teorikoa

EGLU II (Euskaltzaindia 1987 [1997]: 459) ohartarazten da ekialdean *ahal* modalarekin osatutako ahalerazko perifrasiak maizago aurkitzen direla (*Hizkera eredu* 1 motako perifrasiak ari delarik). Hauek ezezkoan ere agertu daitezke, eta kasu honetan, aditz laguntzailea aurreratu egiten da, ezezko partikularen ondoren ager dadin, eta modala aditz nagusiaren ondoan geratzen da:

(4)	Ez	dut	hori	onartzen	ahal
	ez	(3ABS).edun.1ERG	hori	onar.IPFV	ahal

Azpimarragarria da, De Rijckek (2008: 654-658) ohartarazi zuen bezala, *Hizkera eredu* 1 deitu dugun egitura arazo gabe ezeztatu daitekeen arren, betiere hitz-hurrenkeraren aldaketa errespetatuz, *Hizkera eredu* 2ko perifrasi ezin dela ezezkoan eman. Hizkera hauetan, ezezkoa emateko, *ahal* modalaren ordean, *ezin* erabili behar da.

De Rijken arabera (2008: 653), ekialdean, *ahal* modalaren bitartez ahalerazko moduaren (edo *potentzialaren*) balio semantiko guztiak adieraz daitezke: gaitasuna, aukera, baimena zein ahalmena. Mendebaldeko hizkeretan, ordea, ohikoagoa da ahalerazko adizki trinkoekin adieraztea ahalmena, beste balio guztietarako *ahal* bidezko perifrasi zilegi delarik.

Azkenik, aipagarria da EGLU II-ren arabera (Euskaltzaindia 1987 [1997]: 459) *Hizkera eredu* 1 eko egiturak literatur-tradizio handiagoa badu ere, gaur egun *Hizkera eredu* 2koa jasotzen dela maizago, hau betiere mendebaldeko hizkeretan bada ere.

Aipamenak

de Rijk, Rudolf P.G.. 2008. *Standard Basque: A progressive grammar*. Cambridge (Mass.): MIT Press.

Euskaltzaindia. 1987. *Euskal Gramatika: Lehen Urratsak II*. Iruñea: Institución Príncipe de Viana eta

Euskaltzaindia. [Reprinted in Euskaltzaindia. 1997]

Gaminde, Iñaki, Asier Romero and Hiart Legarra. 2012. *Gramatika eta hizkuntz bariazioa Bermeon*. Amorebieta: Erroteta.

Salaburu, Pello and Maite Lakar. 2005. *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia*. Iruñea: Nafarroako Gobernua & Euskaltzaindia.

Zuazo, Koldo. 2010. *Sakanako euskara. Burundako hizkera*. Iruña: Nafarroako Gobernua; Bilbo: Euskaltzaindia.

